

KOVNIBLOK

ZBIR LIKOVNEGA ZNANJA ZA VIŠJE RAZREDE OSNOVNE ŠOLE

Risanje

Slikanje

Grafika

Prostor

Pri likovni vzgoji spoznavamo likovne pojme in oblikujemo likovna dela z različnimi materiali in orodji.

Likovna področja

Risanje, slikanje, kiparstvo, grafika in oblikovanje prostora.

RISANJE

Osnovna risarska izrazila

Pika, črta in gostota (svetlo – temno).

Pika (točka) nastane, ko se z orodjem (npr. s svinčnikom) dotaknemo površine.

Črta (linija) nastane z gibanjem točke.

S črto je mogoče orisati in izrisati oblike in predmete.

Črta je temelj vsake risbe in začetek likovnega izražanja.

Diareja

Črto lahko vlečemo prostoročno (taka črta je neponovljiva) ali pa s tehničnimi pripomočki. Črto, s katero določamo obliko, imenujemo **obris (kontura)**. Osnovna lastnost črte je, da ima samo eno dimenzijo – dolžino.

Z najrazličnejšimi pikami in črtami narišemo risbo.

Črte razlikujemo

Glede na debelino: tanke ali debele.

Glede na lego: vodoravne, navpične ali poševne.

Glede na dolžino: kratke ali dolge.

Črta pa je lahko tudi ravna, kriva, sklenjena, nesklenjena, prekinjena, neprekinjena ...

Risarski materiali

Suhi risarski materiali: svinčnik, kreda, oglje, voščence ...

Tekoči risarski materiali: tuš, črnilo, vodene barvice, flomaster ...

Risarske tehnike

Načine dela z risarskimi materiali imenujemo **risarske tehnike**. Največkrat jih poimenujemo po materialu ali orodju, s katerim delamo.

Risarske tehnike so svinčnik, oglje, kreda, tuš, pero ...

Površine

S točkami in črtami lahko upodobimo videz površine, ki izraža sestavo (strukturno) neke snovi (les, kamen ...).

Struktura je lastnost površine, ki je posledica organske zgradbe materiala.

Tekstura je vidna ali tipna lastnost površine.

Faktura je sled roke ali orodja na umetniškem delu.

Kompozicija likovnega dela

Kompozicija je smiselno razvrščanje oblik in figur v likovnem delu.

Simetrična kompozicija

Oblike enakomerno razporejamo po ploskvi glede na namišljeno os.

Leonardo da Vinci: Zadnja večerja

Asimetrična kompozicija

Oblike postavljamo neenakomerno po ploskvi glede na namišljeno os.

Vincent van Gough: Zvezdnato nebo

V simetrični in asimetrični kompoziciji lahko oblike razporejamo na različne načine, da dobimo različne oblike kompozicij.

Prosta kompozicija

Oblike po ploskvi so razporejene brez prevladujoče ureditve.

Krožna kompozicija

Oblike izhajajo iz središča in si sledijo v obliki kroga.

Trikotna kompozicija

Oblike na ploskvi tvorijo trikotnik.

Vodoravna (horizontalna) kompozicija

Oblike so razporejene v vodoravni smeri.

Poševna (diagonalna) kompozicija

Oblike po ploskvi so razporejene poševno.

Navpična (vertikalna) kompozicija

Oblike so razvrščene navpično.

ISBN 978-961-6555-21-0

Krasek (ornament)

Ornament je nastal iz človekove potrebe po okraševanju. Ljudje so predmete, ki so jih cenili, krasili (posode, orodje, orčžje, nakit, knjige ... pa tudi lastno telo).

Ornament se najpogosteje uporablja za krašenje tkanin in uporabnih predmetov. Srečamo ga tudi v slikarstvu in kiparstvu ter v arhitekturi.

Za ornament je značilna stilizacija.

Stilizacija je poenostavljanje oblik. Ko oblikujemo ornament, ne izdelamo vseh podrobnosti, ampak povzamemo bistvene oblike in jih poenostavimo (stiliziramo).

Za ornament je značilen **ritem** nizanja oblik. Lahko je enakomeren ali neenakomeren (bolj razgiban).

Oblikujemo ga lahko črtno (linearno) ali kombinirano z barvno ploskvijo.

Vrste ornamentov glede na motiv

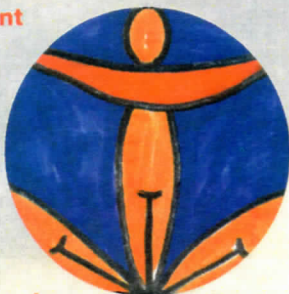
Geometrijski ornament

Sestavljen je iz geometrijskih likov.

Človeški ornament

Vzorec na ornamentu predstavlja človeško figuro.

Rastlinski ornament

Vzorec na ornamentu izvira iz rastlinskega sveta.

Živalski ornament

Vzorci na ornamentu so sestavljeni iz živalskih podob.

Sestavljeni ornament

Vsebuje dva ali več naštetih motivov.

Vrste ornamentov glede na obliko

Tapeta

Vzorci se enakomerno širijo v različnih smereh (vodoravno, navpično, poševno). Takšno obliko navadno uporabljamo na stenskih tapetah, darilnem papirju, talnih oblogah, blagu ...

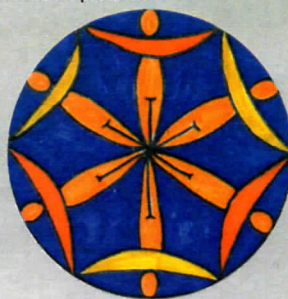
Friz

Ornament poteka v vrsti. Najpogosteje se uporablja v arhitekturi.

Kozeta

Ornament je urejen v krožno obliko, na primer pri barvnih oknih (vitraž) ali okroglih vezanih prtičkih.

Vidni (vizualni) prostor na ploskvi

V prostoru nas obdajajo različni predmeti in organizmi, ki so si med sabo zelo različni. Kljub različnosti pa imajo vsi osnovne razsežnosti: **višino, dolžino in širino (globino)** – imajo **tri dimenzije**. Ploskev, na katero rišemo (risalni list), pa ima samo dve dimenziji.

Iz tega izhaja osnovni likovni problem: **Kako predmet, ki ima tri dimenzije, prevesti na list, ki ima dve dimenziji, da bo podoba čim bolj podobna resničnemu predmetu?**

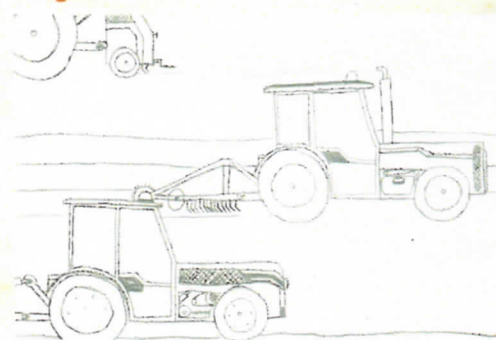
Predmet narišemo tako, da na risarski podlagi ustvarimo navidezno tretjo dimenzijo predmeta. S tem dobimo vtis globine (iluzijo prostora).

Tretja dimenzija (razsežnost), ki smo jo narisali, ni resnična (je le navidezna). Takemu prostoru pravimo likovni prostor in je prikaz vidnega (vizualnega) prostora.

Za upodabljanje predmetov in prostora na ploskvi pri risanju in slikanju uporabljamo **prostorske ključje**. S pomočjo prostorskih ključev lahko prikažemo globino prostora.

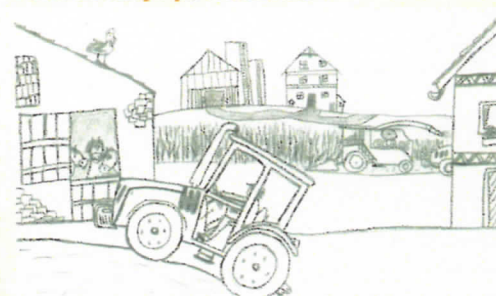
Prostorski ključje

Nizanje figur, likov in oblik drugega za drugim

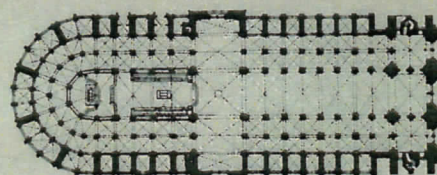

Elementi, ki so na spodnji ravni risbe, se nam zdijo bližje. Z odmikanjem proti zgornji ravni se oddaljujejo od nas.

Razlikovanje po velikosti

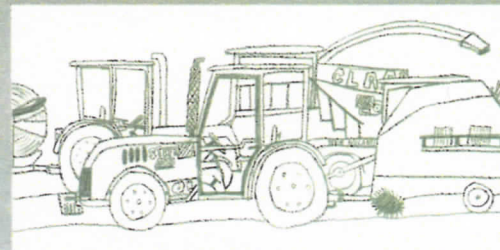

Elementi na spodnji ravni so upodobljeni večji. Z odklankanjem proti zgornji ravni se postopno zmanjšujejo. Prostorske odmike v risbi se imenujemo **plani**. Glede na razporeditev figur lahko govorimo o prvem, drugem, tretjem ... planu. Kar je najbližje, je v prvem planu. Tam so elementi največji. Kar je v drugem planu, je od nas že malce bolj oddaljeno, zato so elementi manjši.

Tloris Notredamske cerkve v Parizu

Delno prekrivanje

Bližja oblika deloma zakrije tisto, ki je za njo.

Geometrijska ali linearna perspektiva

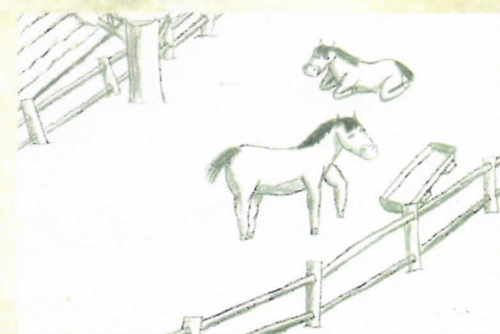
Perspektiva pomeni navidezno zmanjševanje predmetov v daljavi. Zanj je značilno, da opazujemo predmete iz ene točke.

Intenzivnost linij

Globino prostora prikažemo s spreminjanjem intenzivnosti linij obrisov predmetov. Kar je nam bližje, je bolj jasno, močno, z oddaljevanjem obrisi bledijo in postajajo mehkejši.

Svetloba in senca

Takšnemu načinu pravimo tudi risarska modelacija. Upodobimo jo z bolj ali manj gostim nizanjem linij ali točk. Eni deli predmeta so osvetljeni, drugi pa osenčeni. Svetloba in senca povzročita, da predmete vidimo tridimenzionalno. Prostorskih ključev ne uporabljamo ločeno, ampak več hkrati. Tako ustvarimo čim bolj popolno navidezno tretjo dimenzijo.

Konstrukcijsko risanje

Vsako telo (človeško, živo in neživo, geometrijsko) ima tri dimenzije: višino, dolžino in širino. Lahko si ga ogledujemo z različnih zornih kotov, torej iz vseh mogočih strani. Zorni koti se med seboj razlikujejo.

Ločimo tri osnovne poglede:

naris – pogled od spredaj – vidimo perspektiva in širino. Ne vidimo dolžine.

stranski ris – pogled od strani – vidimo višino in dolžino. Ne vidimo širine.

tloris – pogled od zgoraj – vidimo širino in dolžino. Ne vidimo višine.

Barvni kontrasti (nasprotja)

O barvnem kontrastu govorimo takrat, ko slikamo z barvami, ki so si nasprotne.

Komplementarni barvni kontrast

Tvorijo barve, ki so si **v barvnem krogu nasproti**. Vsaka izmed treh osnovnih barv ima barvo, ki ji je nasprotna (komplementarna) in tvori komplementarni par.

Če komplementarni barvi zmešamo, se izničita in dobimo sivine.

Komplementarni pari barv

Rumena – vijolična

Rdeča – zelena

Modra – oranžna

Toplo – hladni barvni kontrast

Tople barve so barve sonca, ognja in nam dajejo občutek toplote. Tople barve so **rdeča, rumena in oranžna** ter **vsii odtenki, ki nastanejo z mešanjem teh barv**. Najtoplejša barva nastane z mešanjem rdeče in oranžne.

Hladne barve so tiste, ki nam dajejo občutek hladnosti in umirjenosti. Hladne barve so **modra, zelena in vijolična** ter **vsii odtenki, ki nastanejo z mešanjem teh barv**. Najhladnejša barva nastane z mešanjem modre in zelene.

Toplo – hladni barvni kontrast dosežemo, kadar slikamo s kombinacijo toplih in hladnih barv.

Moč kontrasta je odvisna od čistosti barv. Če topli barvi dodajamo hladno ali hladni toplo, se zmanjšuje moč kontrasta. Prav tako zmanjšujemo moč z dodajanjem nevtrálnih barv.

Svetlo – temni barvni kontrast

dosežemo, kadar drugo ob drugi postavljamo svetle in temne barve. Vsaka barva ima zraven barvitosti tudi pripadajočo svetlost.

Rumena barva je najsvetlejša, sledijo ji oranžna, rdeča, zelena, modra in vijolična, ki je najtemnejša. Zelena in rdeča sta po svetlosti približno enaki. Najmočnejši svetlo – temni kontrast dobimo, če skupaj postavimo rumeno in vijolično barvo.

Svetlo – temni kontrast lahko spreminjamo, če barvi spreminjamo svetlost z dodajanjem bele ali črne barve.

Kvalitativni barvni kontrast (kakovostno barvno nasprotje)

O kvalitativnem barvnem kontrastu govorimo takrat, kadar **čiste, močne, nasičene barve nastopajo v kombinaciji z nečistimi, motnimi barvami, nastalimi z dodajanjem nevtrálnih barv ali z mešanjem čistih barv**.

Čiste, močne barve so tiste, ki so nasičene in žarijo v polni moči in niso mešane. Z mešanjem namreč spreminjamo barvno moč.

Načini spreminjanja (zmanjševanja) moči

Z dodajanjem bele barve ali z redčenjem dobimo svetlejša barve.

Z dodajanjem črne barve dobimo temnejša barve.

S hkratnim dodajanjem bele in črne barve zmanjšamo barvno moč.

Z mešanjem čistih barv zmanjšujemo njihovo moč.

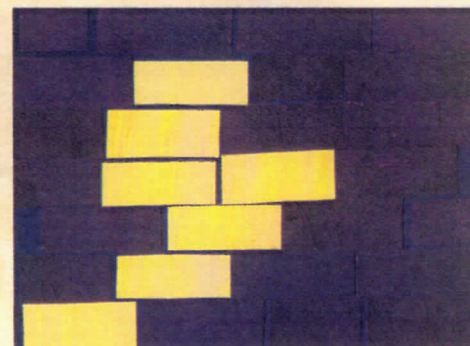

Kvantitativni barvni kontrast (količinsko barvno nasprotje)

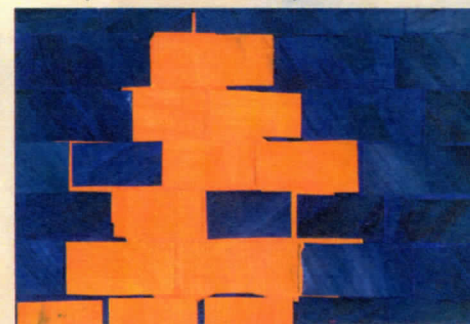
O kvantitativnem barvnem kontrastu govorimo takrat, kadar pri slikanju **upoštevamo razmerje med barvami na slikarski površini**.

Pri določanju količinskih razmerij med barvami moramo **upoštevati moč barve**. Tako dosežemo uravnoteženost barvnih površin, skladnost med svetlimi in temnimi barvami. Švicarski slikar Johannes Itten (1888–1967) je količinske odnose med barvami uredil na naslednji način:

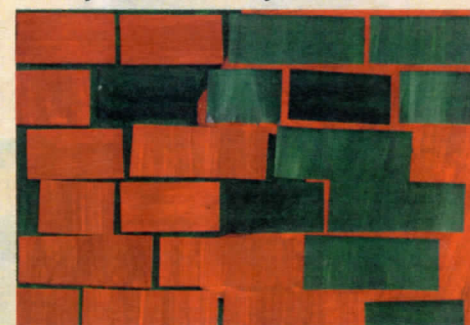
Razmerje rumena : vijolična naj bo 1 : 3

Razmerje oranžna : modra naj bo 1 : 2

Razmerje rdeča : zelena naj bo 1 : 1

Iz teh razmerij je razvidno, da barvne ploskve z močno svetlobo (barvno močjo) potrebujejo manjšo površino kot pa barve s slabo svetlobo.

Prostorsko učinkovanje barv

Zračna perspektiva

Ko opazujemo pokrajino opazimo, da predmete, ki so bližje nas, vidimo v jasnih, močnih barvah z vsemi detajli in obrisi. **Z oddaljevanjem barve postopoma bledijo in izgubljajo svojo moč**. Obriši in oblike postajajo nejasne in zabrisane. Barva predmetov se z oddaljenostjo spreminja, naraščata hladnost in sivina.

Barvna perspektiva

Kadar globino prostora upodobimo z uporabo toplih in hladnih barv, govorimo o barvni perspektivi.

Tople barve se optično (navidezno) približujejo, druge pa oddaljujejo. Zato **predmete, ki so prostorsko bližji, slikamo s toplimi, oddaljene pa s hladnimi barvami**.

Barvna modelacija

Kadar obliko pobarvamo po celi površini enakomerno z enotno barvo pravimo, da smo jo pobarvali ploskovito, brez občutka trodimenzionalnosti. Če želimo obliki dodati vtis trodimenzionalnosti, ji moramo dodati **svetle tone na mesto, ki je bližje svetlobnemu viru, ter temnejše tone na dele, ki so od svetlobnega vira bolj oddaljeni**. Tako ustvarimo videz volumna, sam način slikanja imenujemo **tonsko slikanje**. S stopnjevanjem barve od svetlega do temnega tona ustvarimo iluzijo **plastičnosti (zaobljenosti)** predmetov ali figur.

Vsak osvetljen predmet ima **lastno senco**, ki pokriva telo, in **metalno senco**, ki jo predmet meče stran od sebe.

Barvna modulacija

Kolorizem je način slikanja, pri katerem upoštevamo samo **barvni ton (barvnost)**. Trodimenzionalne oblike slikamo samo s pomočjo toplih in hladnih barv, brez svetlosti in temnitve barv z belo, črno ali sivo. Pri kolorističnem načinu slikanja upoštevamo dejstvo, **da so tople barve bolj intenzivne in silijo v ospredje, hladne pa so bolj umirjene in se umikajo v ozadje**.

Za koloristično slikanje je značilna **barvna modulacija**, način slikanja, pri katerem **osvetljene dele predmetov slikamo v toplih barvah, osenčene pa v hladnih**. Za osvetljene dele uporabimo rumeno ali oranžno, za osenčene pa vijolično ali modro.

Toplost ali hladnost barve uporabljamo tudi za prikazovanje predmetov v prostoru. Bližji predmeti so v toplih, bolj oddaljeni pa v hladnih barvah.

KIPARSTVO (PLASTIČNO OBLIKOVANJE)

Ustvarjanje prostorskih, tridimenzionalnih (volumenskih) oblik imenujemo **kiparjenje**, oblikovani volumen pa **kip (plastika)**. Kipe lahko gledamo ali se jih dotikamo.

Ob volumnu sta za oblikovanje kipa pomembna tudi **stojnost (statičnost)** kipa in **površina izbranega kipskega materiala**. Kipar se pri svojem delu srečuje z materiali, ki imajo različne površine in odloča, če bo pri oblikovanju upošteval naravno površino.

Faktura – sledi orodja pri oblikovanju kipa

Struktura – vidna notranja zgradba oblikovanega materiala

Stane Jarm: *Pieta*

Kiparski materiali in njihova obdelava

Glina in mavec

Gilno pri oblikovanju predvsem **gnetemo**, lahko jo tudi **odvzemamo** ali **dodajamo**. Iz gline lahko izdelamo **kalup (negativ)** v katerega vlijemo tekoči mavec ali druge materiale (bron). Ko se mavec strdi dobimo **odlitek (pozitiv)**.

Vosek in plastelin

Material, ki ga enostavno **gnetemo**, **dodajamo** in **odvzemamo**.

Kovine, umetni materiali

Žica, pločevina in kovine.

Žica lahko **upogibamo**, **zvijamo** ali **sestavljamo** s spajkalnikom.

Kovine in **pločevino** lahko **upogibamo**, **režemo**, **zvijamo** in s spajkanjem ali varjenjem spet **spenjamo** ali **sestavljamo**.

Nekatere kovine, predvsem **bron**, **ulivamo** v kalupe.

Papir, papirna kaša

Papirno kašo pripravimo iz majhnih papirnih koščkov in škrobnega lepila. Iz tega oblikujemo kipe in reliefe.

Papir lahko **režemo**, **lepimo**, **sestavljamo**, **trgamo**, lahko pa ga **večplastno lepimo**, kar imenujemo **kaširanje**. Posušene kaširane izdelke lahko **patiniramo**.

Patiniranje uporabljamo, če želimo, da nek izdelek izgleda starinsko. Pobarvamo ga s patinasto barvo (zeleno ali rjavo). Ko je barva suha, kip premažemo z nitrolakom. Ko se posuši, nanesemo suho bronzo, s katero poudarimo izbokline. Nato kip prebarvamo z vodotopno barvo (npr. tempero), ki ji primešamo lepilo, da je bolj obstojna. Kip obrišemo s krpo, da barva ostane samo v razpokah in vdolbinah.

Les

Les lahko **režemo**, **tešemo**, **rezbarimo**. Z odvzemanjem materiala dobimo zaželjeno obliko. Les lahko obdelamo grobo (vidne sledi obdelave) ali ga zgladimo.

Kamen

Kamen je najtrši material za oblikovanje. Obdelujemo ga s **klesanjem** z različnimi dleti in kladi. Lahko ga obdelamo grobo ali pa ga zgladimo.

Kiparjenje z drugimi materiali

Kiparimo lahko tudi z različnimi naravnimi (plodovi, listje, usnje ...) ali umetnimi materiali (odpadne pločevinke, škatle, plastenke, steklenice, igrače ...). Kip iz takšnih materialov imenujemo **montažni kip (montažno kiparstvo)**.

Vrste kipov

Glede na motiv

Glede na to ali kip predstavlja ali ne predstavlja znane oblike, ločimo kiparstvo na:

Figuralno kiparstvo

Michelangelo Buonarroti: *Laokoontova skupina*

Lahko upodabljamo človeške, živalske ali materialne figure. Kadar upodobimo več teles skupaj, govorimo o **figuralni kompoziciji**. Upodobitev glave je **portret**. Kip gole človeške figure je **akt**. Akt brez glave, nog in rok imenujemo **torzo**.

Nefiguralno kiparstvo

Henry Moore: *Metulj*

Oblikovanje geometrijskih oblik, ki ne spominjajo na nič določnega in so povsem svobodne.

Glede na velikost

Mala plastika

Kadar so upodobljeni portreti, telesa ali drugi objekti manjši od naravne velikosti, govorimo o **mali plastiki**.

Velika plastika

Velika plastika se uporablja predvsem za spomin na pomembne zgodovinske dogodke ali osebnosti. Takim kipom pravimo **spomeniki**, kiparstvu pa **spomeniško kiparstvo**. Kadar velika plastika doseže izjemne velikosti, rečemo tudi, da je kip **monumentalen**.

Glede na postavitve v prostoru

Obhodni kip

Auguste Rodin: *Meščani Calaisa*

Obhodni kip je z **vseh štirih strani oblikovan z enako pozornostjo**, tako da se opazovalec lahko pomika okoli njega in si ga ogleda z vseh strani.

Millennium

tel.: 01 521 2002

<http://www.millennium.si>

Relief

Posebna oblika kipa, ki ga tako kot risbo ali sliko gledamo samo od spredaj, ker je **vezan na ploskev**. Plastičnost se tako razvije ali v globino ali v višino, odvisno od materiala, ki ga pri oblikovanju uporabljamo. Glede na to ločimo:

- **Visoki relief** – na ploskev dodamo material visoko, figure skoraj izstopajo
- **Plitki relief** – dodamo samo malo materiala (kovanci, medalje)
- **Ugreznjen relief** – material odvezemo in prostor vdira v maso.

Stojan Batič: *Stranska vrata ljubljanske stolnice (visoki relief)*

Portalni kip

Je **del arhitekture** tako, da je prislonjen k stavbi in je samo njegova sprednja stran obrnjena proti gledalcem.

Vhod v knjižnico semenišča v Ljubljani

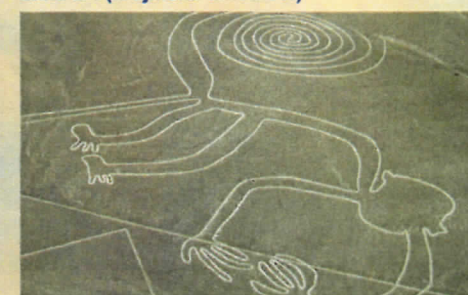
Instalacija

Tomaz Andraz Vogrincic: *Car Park*

Instalacija je sodobna vrsta kiparstva. Kipar uporabi predmete iz vsakdanjega življenja in z njimi oblikuje prostor.

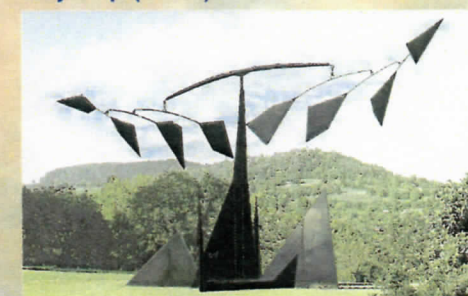
Land art (krajinska umetnost)

Črte v pokrajini Nazca, Peru (200 pr. n. št.–700)

O **land artu** govorimo takrat, kadar umetnik s svojim projektom poseže v naravo z namenom, da jo spremeni. V galeriji lahko vidimo samo fotografijo ali videoposnetek.

Giblivi kipi (mobile)

Alexander Calder: *The Tree*

Mobile so posebna vrsta kiparskih del, sestavljene iz lahkih materialov, plošč in žic. Za razliko od ostalih vrst, ki so vezani na postavitve na trdo površino, mobile visijo v zraku in jih lahko premakne in spravi v gibanje že veter.

Mobili se premikajo sami in jih gledalec opazuje, kako s svojim gibanjem spreminjajo prostor.

Zunanji prostor (urbanizem)

Zunanji prostor je **okolica bivališč (urbanistični prostor)**. Človek v njega posega in ga oblikuje glede na potrebe. Spreminja ga v ulice, trge, parke, hiše in stanovanja, tovarne in trgovine, javne zgradbe ...

Urbanizem je načrtno urejanje gradenj, naselij in mest.

Podeželje (vas)

Oblike vasi

Strnjena

Hiše so blizu skupaj, navadno postavljene okoli cerkve ali šole.

Raztresena

Med hišami so dvorišča, vrtovi, sadovnjaki, polja ...

Raztegnjena

Hiše se razprostirajo vzdolž ceste, za hišami so njive.

V Sloveniji se oblike vaških hiš zelo razlikujejo. Poimenujemo jih kar po pokrajinah (alpski, panonski, primorski, kraški ... tip hiše).

Mesto

Mesto je zgoščeno naselje, sestavljeno iz večjih stavb, povezanih z ulicami, parki in zelenicami.

Ulice so lahko glavne ali stranske. Potekajo pravokotno druga na drugo ali pod različnimi koti. Včasih vodijo do mestnih trgov.

Trgi so lahko odprti ali zaprti in različnih oblik. Navadno jih obdajajo pomembne stavbe: javne ustanove, gledališča, muzeji, banke ...

Stavbe po namenu

Stanovanjske stavbe

V mestu ljudje ponavadi bivajo v večstanovanjskih stavbah (blokih).

Javna poslopja: šole, bolnišnice, trgovine, restavracije, pošte, banke, sodišča ...

Kulturne in znanstvene ustanove: muzeji, knjižnice, gledališča, opere, inštituti ...

Tovarne, skladišča

Objekti za prosti čas: športne dvorane, kinodvorane, kopališča, igrišča ...

Vrste gradenj

Ogrodje (skelet) ima v arhitekturi velik gradbeni in estetski pomen, saj določa varnost, uporabnost in končno podobo stavbe.

Vrste gradenj

Masivna gradnja

Grad Snežnik

Zidovi so debeli, masivni, okna so majhna, notranjost temna. Ta vrsta gradnje je značilna predvsem za preteklost (piramide, katedrale, gradovi ...). Danes imenujemo masivna gradnja vsako stavbo iz opeke (zidakov).

Skeletna gradnja

Nekdanji WTC, New York

Srečujemo jo predvsem v novejši arhitekturi. Novi materiali omogočajo gradnjo visokih stavb iz jeklenega ali betonskega ogrodja, predelnih in zunanjih sten pa iz stekla in lahkih gradbenih materialov.

Ploska gradnja

O tej vrsti gradenj govorimo takrat, kadar na gradbišču sestavimo montažne elemente, ki so jih predhodno izdelali v tovarni.

Materiali v arhitekturi

Naravni materiali (večinoma so jih uporabljali v preteklosti): les, kamen, glina, blato, slama, opeka (žgana glina) ...

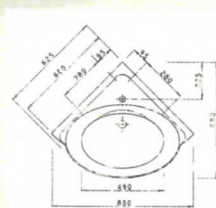
Umetni materiali sodobnega časa: beton, železo, steklo, kovine (aluminij, baker ...), novi gradbeni materiali (predelne plošče, izolacije ...), plastične mase

Delo arhitekta

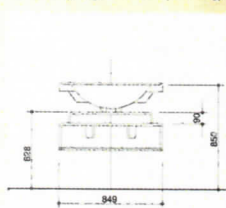
Arhitekt mora poznati prednosti in slabosti posameznega gradbenega materiala. Upoštevati mora njegove lastnosti in učinke, da se kar najbolje ujemajo z zahtevami gradnje, okoljem in podnebjem.

Arhitekt izdelata tudi:

Tloris (pogled od zgoraj)

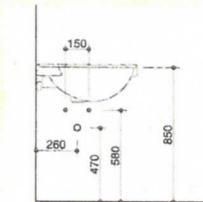

Naris (pogled od spredaj)

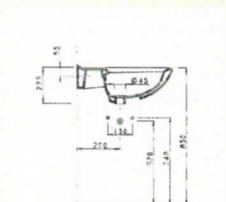
Stranski ris

(pogled od strani)

Prerez

(pogled skozi določeno mesto)

Pri oblikovanju lupine zgradbe pride na plan vsa domiselnost posameznega arhitekta. Ko ustvarja **lupino**, oblikuje:

- **temelje** (podnožje stavbe), ki morajo biti trajni in trdni, zato zanje uporabi odporne materiale.
- **zunanje stene** iz različnih materialov in dobre izolacije.
- **fasado (pročelje)** z vratnimi in okenskimi odprtini, nadstreški, ložami, balkoni ...
- **streho**, ki je lahko ravna, pod naklonom, lahko pokriva stene stavbe ali sega do tal ... Odvisna je od okolja. Tudi kritina je lahko različna (opečna, lesena, kovinska ...).

Notranje oblikovanje

Arhitekt – oblikovalec notranje opreme opremi prostore. Pri svojem delu mora upoštevati namen, uporabnost, sodobne dosežke, modne trende ter vrsto stavbe, ki jo opremlja (novogradnja, adaptacija, kulturna dediščina ...). Pri tem upošteva obliko, razporeditev in velikost prostorov.

Vsak opremljen prostor mora delovati kot samostojna enota in se istočasno povezovati z drugimi prostori. Pri opremljanju upošteva namen posameznega prostora.

Oblikovalec oblikuje prostor s pohištvom, pregradami, talno in stensko opremo, lučmi ...

Materiali, ki jih uporablja notranji oblikovalec so: les, opeka, keramika, steklo, kovina, plastične mase, tkanine, usnje, barve ...

Kulturna dediščina

Kulturna dediščina (kulturni spomeniki) so tisti predmeti in stavbe, ki so pomembni, da ugotovimo, kako so živeli ljudje skozi tisočletja do današnjih dni.

Premična kulturna dediščina

Premični kulturni spomeniki so dela človeških rok, ki jih lahko premikamo, prenašamo in prestavljamo.

Umetniška dela (slike, kipi, grafike ...)

Panjska končnica, 1892

Knjige in fotografije

Arheološke najdbe (orodje in orožje, kovanci, posoda ...)

Vaška situla

Izdelki umetne obrti in etnografski predmeti

(pohištvo, orodje, posoda, narodne noše, pustne maske ...)

Ptujski kurent (maska)

Nepremična kulturna dediščina

Med nepremične spomenike sodijo arhitekturni spomeniki, ki so vezani na prostor.

Cerkveni spomeniki (cerkve, samostani, kapele, znamenja, zvonovi, pokopališča ...)

Zgodovinski spomeniki, navadno vezani na zgodovinsko osebo ali dogodek (grobišča, nagrobniki, kipi, rojstne hiše ...)

Urbane celote (mesta, trgi, ulice, parki ...)

Kmečka naselja (kmečke domačije, skupine hiš ...)

Arheološka zemljišča (zemljišča z arheološkimi najdbami – ni nujno, da so v celoti izkopane)

Spomeniki gospodarskega značaja (zgradbe, namenjene delu – rudniki, soline, obrtniške delavnice, tovarne, hlevi, kozolci, seniki, kašče, zidanice, mlini ...)

Javne in stanovanjske stavbe (hiše, gradovi, železniške postaje, knjižnice, muzeji, tržnice, mostovi ...)

Poklici, ki se ukvarjajo z ohranjanjem kulturne dediščine

Restavradorji vračajo kulturne spomenike v njihovo prvotno stanje. Obnavljajo poškodovane dele ali dele, ki so bili zaradi poznejših predelav spremenjeni, in jih vračajo v prvotno podobo.

V arhitekturi utrjujejo stavbe, zamenjujejo poškodovano zidovje, odstranjujejo poznejše prezidave in dozidave.

V slikarstvu in kiparstvu je njihovo delo predvsem popravljanje poškodb in čiščenje slik, pa tudi zaščita s kemičnimi preparati ter dopolnjevanje kipov in umeševanje lesnih črvov.

Konservator raziskuje spomenike in skrbi za njihovo vzdrževanje, zaščito in ohranjanje.

Raziskovalci kulturne dediščine (umetnostni zgodovinarji, arheologi, urbanisti, arhitekti, etnologi) se ukvarjajo s pomenom kulturnih spomenikov, njihovim nastankom, načini izdelave in gradnje, materiali ...

Tehnike visokega tiska

Tako imenujemo tisk, kadar se barva odtiskuje z visokih, dvignjenih delov matrice, medtem ko izrezani, ugreznjeni deli ne sprejemajo barve in so na odtisu beli (kot na žigu).

Tisk s pečatniki

Pečatnike lahko izdelamo iz različnih plodov in drugih materialov (krompirja, jabolka, radirke, plute, kosov lesa). Pečatnike premažemo z barvo in poljubno odtiskujemo.

Tisk s šablonami

Šablono izdelamo iz debelejšega papirja, kartona, pa tudi iz tkanine. Nanj nanese barvo in odtisnemo.

Kolažni (montažni) tisk

Matrico izdelamo iz kartona, ki nam služi za podlago, na katero lepimo različne oblike iz raznih materialov (tekstila, usnja, valovite lepenke ...). Premažemo jih z barvo in odtisnemo.

Lesorez

Lesorez je v leseno ploščo z nožki vrezan negativ odtisa.

Rez v mavčno ploščo

Za to grafično tehniko je treba najprej iz mavca odliti ploščo z ravno gornjo plastjo. V ploščo nato vrezujemo oblike, ki jih nato odtisnemo ročno. Matrica je zelo krhka.

Kolagrafija (slikanje z lepilom)

Matrico pripravimo tako, da na osnovno ploščo rišemo s tubami lepila, ali pa z lesenimi paličicami, ki smo jih pomočili v lepilo.

Linorez

Kot podlago za izdelavo matrice uporabimo ploščo linoleja, v katero vrezujemo s posebnimi nožki, imenovanimi tudi dolbila. Izrezano matrico prevajamo s tiskarko barvo in odtisnemo. Ločimo več tehnik linoreza.

Bela obreza

Želeni motiv vrezujemo v ploščo linoleja. Vrezane oblike so nato na odtisu bele, okolica pa črna (negativ).

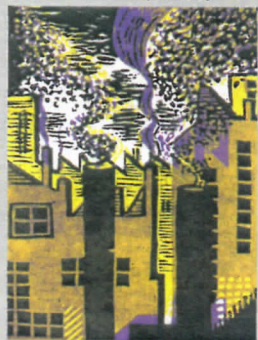
Obrezni linorez

Želeni motiv vrezujemo v linolej tako, da večino ploskve izrežemo, neizrezane pa ostanejo samo črte. Na odtisu imamo tako črno črto na belem ozadju (zrcalna slika).

Barvni linorez

Za vsako barvo izdelamo svojo matrico. Potrebna je velika natančnost. Matrico lahko tudi razrežemo na kose in tiskamo vsako barvo posebej.

Tehnike globokega tiska

Tako imenujemo tisk, kadar se barva pod visokim pritiskom odtiskuje iz poglobljenih delov (zarez) na navlažen papir. Tiskarki papir se pod pritiskom vgrezne v poglobljene dele matrice in barvo vleče iz globine. Na odtisu so zato ti deli reliefno izbočeni.

Suha igla

Kot podlago za izdelavo matrice uporabimo mehko kovinsko ploščo in vanjo vrisujemo z iglo. Z gobico barvo vtremo v globino vrezanih črt, s površine plošče pa jo pobrišemo. Matrico odtisnemo tako, da papir najprej navlažimo in nato z velikim pritiskom stiskalnice odtisnemo.

Bakrorez, jeklorez

Tehnika je enaka suhi igli, le da je podložna plošča trša ali celo zelo trda, tako da prenese veliko odtisov. Nekdo so ju uporabljali za tisk visokih naklad in denarja.

Jedkanica

Ploščo iz posebne snovi (zlitina cinka) na želenih mestih zaščitimo z barvo in jo izpostavimo kislini. Ta razje in poglubi nezaščitena mesta in dobimo negativ. Odtisnemo v stiskalnici z manj pritiska.

Jedkanica

Akvatinta

Je posebna vrsta jedkanice. Cinkovo ali bakreno ploščo prevlečemo z asfaltnim premazom in napravišmo s smolo. Nato ploščo segrejemo, da se smola prime na ploščo. Nato jo jedkamo. Postopek lahko večkrat ponovimo.

Sitotisk

Grafična tehnika, pri kateri nekatere dele posebnega sita naredimo z emulzijo ali šablono nepropustne za barvo. Barvo vtiramo skozi mrežico, ki je napeta na okvir. Na delih, kjer je mrežica zaprta z emulzijo ali šablono, odtis ni obarvan.

Mala grafika

K umetniški grafiki sodi tudi mala grafika. To so grafični listi prav majhnih dimenzij, običajno v tehnikah linoreza ali lesoreza, pa tudi v jedkanici. Najbolj značilen primer male grafike je **ekslibris (vlepnica)**. Najbolj spominja na današnje samolepilne nalepke. Z ekslibrisom lastnik označuje lastništvo knjige. Je umetniško izdelan, okrašen s podobo ali emblemom, ki kaj pove o lastniku, napisom ekslibris in imenom lastnika. Velikost nikoli ne presega 10 x 10 cm.

Millennium

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

73/76(075.2)(076)

RUDOLF, Janja, 1978-

Likovni blok : zbir likovnega znanja za višje razrede osnovne šole / [avtor Janja Belak Rudolf : ilustracije kompozicije in prostorskih ključev Matjaž Plavec]. - Ljubljana : Millennium, 2010

ISBN 978-961-6555-21-0
1. Gl. stv. nasl.
248668672

PROSTORSKO OBLIKOVANJE

Prostor je pogoj za obstoj stvari. Lahko je **naravni prostor** ali stvaritev človeka (**umetni prostor**).

Zunanj prostor (vrt, okolica) je ves prostor zunaj stavbne lupine

Versailles, Francija

Notranji prostor je lahko velik ali majhen, različnih oblik, v enem ali več nadstropjih. Je zaprt, lahko pa ima okna, vrata.

Polzaprt prostor določa streha, stene pa so odprte (lahko jih nadomeščajo tudi stebri).

Vhod v pariški Metro

Polodprt prostor določajo stebri ali stene in je brez strehe.

Arena, Pula

Umetnostna zvrst, ki se ukvarja z oblikovanjem prostora, se imenuje **arhitektura**. **Arhitektura je umetnost oblikovanja prostora za praktično uporabo**.

Nacrtovalci stavb in prostora so **arhitekti**. Ti upoštevajo zahteve naročnika in izdelajo načrt stavbe najprej v skici (idejnem načrtu, študiji), potem pa še izvedbeni (gradbeni) načrt. Za večje (javne) objekte izdelajo tudi **maketo**. Ko oblikujejo zunanji videz stavbe, jo morajo umestiti v okolico, v katerem bo stala.

Arhitekt mora upoštevati

Namembnost stavbe

Za javnost, poslovna ali stanovanjska zgradba ...

Okolje

mestno, podeželsko, stanovanjsko, delovno, počitniško, obmorsko, planinsko ...

Obliko in velikost glede na okolico

velikost sosednjih stavb, slogovne značilnosti ...

Kadar arhitekt izdeluje načrte za prenovu stavbe, mora paziti na slogovno skladnost, če pa je stavba spomeniško zaščitena, tudi na navodila zavoda za ohranitev kulturnih spomenikov.

OVNIBLOK – zbir likovnega znanja za višje razrede osnovne šole
or: Janja Rudolf
stracije kompozicije in prostorskih ključev: Matjaž Plavec
ale nepodpisane ilustracije: Janja Rudolf
lom: Studio Signum
ajatelj in založnik:
ennium založništvo d.o.o., Okiškega 17, 1000 Ljubljana
t: 01 521 2002
o://www.millennium.si
založbo: Miran Hvastija
Millennium založništvo, d. o. o., 2010
klada: 5000 izvodov

e pravice pridržane. Prepovedano je kakršnokoli reproduciranje,
učno s fotokopiranjem, dela v celoti ali po delih brez dovoljenja
znika. Na podlagi zakona o DDV sodi ta publikacija med
izpade, za katere ne velja obdavčitev DDV (za davčni št. 954)

Votla plastika

Kip ima **pozitiven** in **negativen prostor (volumen)**. **Pozitiven prostor** je tisti, ki ga kip z svojim kiparskim materialom dejansko zaseda. **Negativen prostor** pa je tisti, ki ga kip le zaobjema, kljub temu da je prazen ali votel (kip obroča).

O votli plastiki govorimo takrat, ko ima negativen prostor tudi uporabno vrednost (posoda, vaza).

Votle plastike lahko oblikujemo iz različnih materialov – kamna, kovine, lesa, stekla ... Najpogosteje jo oblikujemo iz **gline**. Imenuje se **keramika**, takšno oblikovanje pa **keramično modeliranje**. Keramika je ena najstarejših tehnik oblikovanja uporabnih predmetov. Izdelke iz gline moramo žgati s posebnimi postopki, da jim povečamo obstojnost. Poleg izdelkov votle plastike **keramika** imenujemo tudi izdelke polne plastike (figuralne in nefiguralne kipe), ki so prav tako žgani.

Umetniška keramika

Izdelki, narejeni ročno. Navadno so **unikati** (en sam izdelek) ali pa jih je majhno število.

Pablo Picasso:

Vrč iz zbirke Brickle

Industrijska keramika

Izdelki, narejeni s pomočjo kalupov oziroma modelov, lahko tudi v zelo velikih serijah (krožniki ...).

Keramika Dolomite:
umivalnik Dahlia

Keramika je razvita tudi kot domača obrt, imenujemo jo **lončarstvo**.

Vrste keramike

Glede na način izdelave ločimo:

Vrtena keramika

Oblikovana je na **lončarskem vretenu**. Vrtenje na kolesu omogoča oblikovanje okroglih simetričnih oblik.

Modelirana keramika iz polnega volumna

- **Modeliranje iz polnega volumna**. Kepo gline dobro premesimo in po potrebi dodamo vodo. Iz kepe oblikujemo kroglo, nato z potiskanjem gline ustvarimo željeno obliko. Kroglo lahko prerežemo na pol in oblikujemo posodo.
- **Modeliranje z glinenimi kačicami**. Plastiko oblikujemo s kačicami ali glinenimi svaljki različnih oblik.
- **Modeliranje z glinenimi trakovi ali ploščami**. Večjo glineno ploščo po želji režemo in spet sestavljamo.

Okraševanje glinenih izdelkov

Izdelke okrašujemo, ko je glina še mehka:

- Ohranjanje začetnih oblik (npr. ko oblikujemo s kačicami).
- Glajenje (stene posode zgladimo).
- Vtiskovanje in vrezovanje različnih oblik (ornamenti).

Glinene izdelke lahko obarvamo z **angobo** (zemeljska barva, po sestavi podobna glini). Angobi lahko dodamo razne barvne pigmente.

Okraševanje žganih glinenih izdelkov

Najpomembnejši keramični proces je žganje. Glineni predmeti šele z žganjem dobijo željeno trdoto, barvo in kvaliteto in postanejo keramika.

Pred žganjem izdelke prevlečemo z raznimi glazurami.

Črna keramika nastane zaradi dima v zaprti žgalni peči.

Žgane izdelke imenujemo tudi **terakota**.

Uporabna umetnost

Uporabna umetnost je izraz, ki ločuje izdelke, ki **niso namenjeni praktični uporabi (slike, kipi)**, od tistih, ki so **oblikovani za vsakdanjo rabo**. V uporabno umetnost sodijo predmeti, ki so ob praktični vrednosti oblikovani iz umetniške zamisli.

Zvrsti uporabne umetnosti

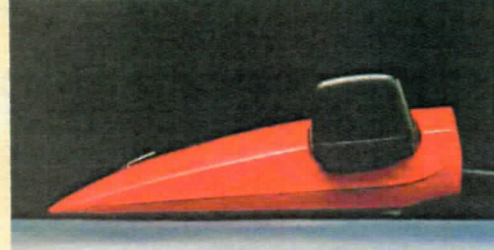
V umetno obrt sodijo predmeti, ki so **oblikovani tako, da imajo estetsko in uporabno vrednost** – ročno izdelovanje keramičnih izdelkov, nakita, oblek, stekla, usnja, vezenin, knjig, preprog ... Zaradi hkratne uporabne vrednosti in umetniške krasitve jo imenujemo tudi **krasilna (dekorativna) umetnost**.

idrijska čipka

Industrijsko oblikovanje (design) se je razvilo iz želje po združevanju uporabnega in lepega v industrijskem izdelku. Ročno delo zamenjajo stroji, ki omogočajo proizvodnjo velikega števila izdelkov. Umetniška zamisel se tako umakne v oblikovanje osnutka, načrta, modela, makete, vzorca.

Iskra: telefon Eta 80

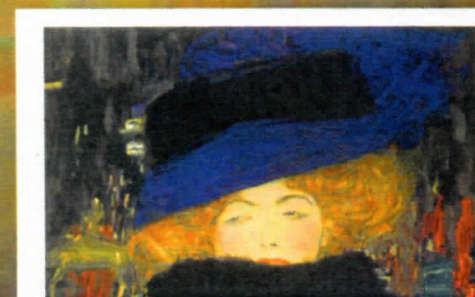
Kič

Z besedo kič poimenujemo **okrasne in uporabne predmete brez umetniške vrednosti**. Ponavadi so to manj kvalitetni izdelki bleščečega videza, ki izkoriščajo potrebo po lepem. So hitro narejeni in cenovno dostopni, na oko privlačni in uporabni.

Barbi

Za barvno osnovo te mape smo uporabili sliko Gustava Klimta *Gospa s klobukom*.

GRAFIKA (TISKARSTVO)

Obliko umetniškega izražanja, ki se ukvarja z tiskanjem, imenujemo **grafika**, umetnika pa **grafik**.

Izum tiska je eno najpomembnejših odkritij v zgodovini človeštva, kajti tiskana podoba in knjiga sta bili temeljna osnova za večini dosegljiv razvoj in izobrazbo ter napredek človeštva.

Vsaka prostoročno narisana črta ali poslikana ploskev sta neponovljivi.

Če hočemo neko obliko ponavljati, jo moramo ustvariti na tiskovni plošči ali jo nanjo prenesti. **Tiskovna plošča** je plošča, s katere odtiskujemo slike na podlago. Lahko ima ravno ali kako drugače pripravljeno površino. Izdelava se ročno, z mehaničnimi ali kemičnimi sredstvi. V ravno ploščo lahko vrezujemo, graviramo, dodajamo različne materiale, delujemo nanjo z mehaničnimi ali kemičnimi postopki. Obdelano tiskovno ploščo imenujemo **matrica (šablona)**. Pripravljen matrico nato lahko odtisnemo na papir in tako dobimo izdelek – **odtis**, ki je zrcalna slika matrice.

Imenujemo ga **grafični list**. Grafični list je umetniško delo, razmnoženo s pomočjo tiska in kot tako obstaja v več enakih primerih.

Glede na nastanek grafičnega lista delimo grafiko v dve skupini:

Industrijska grafika

Za izdelavo industrijske grafike izdelava oblikovalec, grafik ali slikar (avtor) osnutek. Tega prenesemo na industrijsko tiskovno ploščo ali elektronski zapis in ga s strojnimi tiskom naredimo v več tisočih povsem enakih odtisih. Število odtisov (natisnjenih knjig ...) imenujemo naklada. Tako tiskamo knjige, časopise, denar, nalepke, znamke, tudi to mapo, ki jo držite v rokah.

Umetniška grafika

Grafik izdelava tako osnutek kot tudi matrico. Tako oblikovano matrico odtisne s tiskarsko barvo in z ročnim ali strojnim tiskarskim pripomočkom. Grafični list lastnoročno označi. Vsi tako označeni grafični listi so originalni grafični listi. Če je narejen samo en odtis, je to unikat. **Grafični list je originalno umetniško delo.**

Označevanje originalnega grafičnega lista vsebuje naslednje podatke (od leve proti desni): letnica nastanka, grafična tehnika, številka odtisa (prva številka označuje kateri je odtis po vrsti, druga pa je skupna naklada), naslov dela in podpis avtorja.

1993 Linorez 2/10 »Ex libris Mona M« podpis
letnica tehnika št. odtisa naslov podpis

Grafične tehnike

Umetniki v različnih grafičnih tehnikah iščejo možnosti, da bi izrazili svoj umetniški potencial. Tehnike se delijo po materialu, iz katerega je matrica, po načinu nanosa barve in po načinu odtiskovanja.

Tehnike ploskega tiska

Matrica je ploskev, na katero nanašamo barvo na različne načine.

Monotipija

Za to tehniko je značilno, da grafik poslika matrico, ki jo nato odtisne. Izdelava lahko samo en odtis.

